

WŁADYSŁAW WOJCIECH MOGILSKI, MAŁGORZATA SERWACH

Ochrona ubezpieczeniowa wzajemnych roszczeń ubezpieczonych w umowie ubezpieczenia OC

Przedmiotem opracowania jest analiza prawna sytuacji, gdy w ramach jednej umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej (OC) ochroną ubezpieczeniową jest objęty nie tylko ubezpieczający, ale i inne podmioty (ubezpieczeni). Taka sytuacja rodzi problem ochrony ubezpieczeniowej tych podmiotów za szkody wyrządzone sobie nawzajem oraz szkody wyrządzone w relacji: ubezpieczający – ubezpieczeni. Zagadnienie to dodatkowo komplikuje ujęcie pozycji poszkodowanego w ubezpieczeniu OC, który według art. 822 §1 k.c. jest „osobą trzecią”, co na pierwszy rzut oka wyklucza ochronę roszczeń między ubezpieczonymi w jednej umowie ubezpieczenia OC.

W praktyce dla objęcia ochroną ubezpieczeniową roszczeń wzajemnych stosowane są klauzule będące polskimi odpowiednikami „cross liability clause”. Klauzule te mają zapewnić ubezpieczonym taką ochronę, „jakby dla każdego z nich była wystawiona oddzielna polisa” (fragment jednej z klauzul). Poruszana problematyka jest złożona, ale staramy się przedstawić ją w możliwie przystępnej formie, stąd liczne zestawienia i diagramy. Zależy nam, aby tekst miał walory poznawcze i dydaktyczne.

Wprowadzenie

Niniejsze opracowanie dotyczy podmiotowych aspektów umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej (OC). Przedmiotem rozważań jest sytuacja, w której w ramach jednej umowy ubezpieczenia OC ochroną ubezpieczeniową są objęte – poza ubezpieczającym – inne jeszcze podmioty (ubezpieczeni). Problem dotyczy ochrony ubezpieczeniowej za szkody wyrządzone przez ubezpieczonych sobie nawzajem oraz wyrządzone w relacjach: ubezpieczający – ubezpieczeni. Spróbujemy odpowiedzieć na pytanie, czy takie szkody są objęte ochroną w ramach jednej umowy OC, biorąc pod uwagę pojęcie „osoby trzeciej” w ujęciu art. 822 §1 k.c.

Sytuacje, o jakich mowa, najczęściej występują w ubezpieczeniach budowlano-montażowych, gdy jedna polisa obejmuje odpowiedzialność cywilną wielu podmiotów. Innym

przykładem jest wspólne ubezpieczenie OC pracodawcy i pracowników lub ubezpieczenie OC wspólnoty mieszkaniowej i jej członków.¹

W praktyce, dla ochrony roszczeń wzajemnych między ubezpieczonymi w jednej umowie ubezpieczenia OC stosuje się klauzule umowne, stanowiące odpowiedniki „*cross liability clause*” i chociaż mają one różne nazwy,² ich treść jest podobna.

Problem ze stosowaniem tych klauzul wiąże się z wykładnią art. 822 §1 k.c., który na pierwszy rzut oka wyklucza ochronę roszczeń między ubezpieczonymi w jednej umowie ubezpieczenia OC, gdyż rozgranicza poszkodowaną osobę trzecią zarówno od ubezpieczającego, jak i od ubezpieczonego, a poza tym (naszym zdaniem, błędnie) określa relacje między tymi podmiotami za pomocą alternatywy („albo”).

Rozważania służące rozwiązaniu tego problemu będą prowadzone dwutorowo. Przede wszystkim zostanie podjęta próba określenia pozycji ubezpieczonego w strukturze umowy ubezpieczenia OC na cudzy rachunek. Odrębnym wątkiem będzie ustalenie treści pojęcia „*osoba trzecia*” w rozumieniu art. 822 §1 k.c. i wpływu tego pojęcia na zakres ochrony ubezpieczeniowej w ubezpieczeniu OC.

Aspekty podmiotowe umowy ubezpieczenia OC

1. Zgodnie z art. 822 §1 k.c. „przez umowę ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej ubezpieczyciel zobowiązuje się do zapłacenia określonego w umowie odszkodowania za szkody wyrządzone osobom trzecim, wobec których odpowiedzialność za szkodę ponosi ubezpieczający albo ubezpieczony”.³ Przepis ten ukazuje istotną odrębność ubezpieczenia OC, w którym chodzi o ochronę ubezpieczającego przed roszczeniami osób przez niego poszkodowanych, a więc w grę wchodzi swoisty interes ubezpieczeniowy, związany z ryzykiem powiększenia pasywów.⁴

Jak podkreślił swego czasu Sąd Najwyższy, **istota ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej** wyraża się tym, że „zakład ubezpieczeń zobowiązuje się do zapłacenia określonego w umowie odszkodowania za szkody wyrządzone osobom trzecim, względem których odpowiedzialność ponosi ubezpieczający. Taka konstrukcja prawna chroni ubezpieczającego,

-
1. Zob. m.in. M. Jaworski, *Polisy dla właścicieli lokali*, „Gazeta Prawna” z 20 lutego 2008 roku.
  2. Np. klauzula ochrony odpowiedzialności cywilnej wzajemnej (PZU), klauzula odpowiedzialności wzajemnej (WARTA), klauzula odpowiedzialności za zobowiązania wzajemne (ERGO HESTIA, HDI, InterRisk).
  3. W brzmieniu wprowadzonym przez art. 1 ustawy z 13 kwietnia 2007 roku o zmianie ustawy kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 82, poz. 557). Na temat istoty ubezpieczenia OC zob. E. Kowalewski, *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej. Funkcje i przemiany*, Toruń 1981, s. 11 i n. M. Serwach, [w:] *Prawo ubezpieczeń gospodarczych, Komentarz*, Tom II, wyd. 2. LEX, Warszawa 2010, s. 305–329.
  4. Zob. E. Kowalewski, *Wprowadzenie do teorii interesu ubezpieczeniowego*, [w:] *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, red. A. Wąsiewicz, Bydgoszcz 1997, s. 72; A. Raczyński, *Przedmiot ubezpieczenia OC*, [w:] *Umowa ubezpieczenia. Aktualne problemy prawne*, red. A. Koch, Bydgoszcz–Poznań 2005, s. 138, M. Serwach, [w:] *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz*, red. Z. Brodecki i M. Serwach; Zakamycze 2005, s. 643 i n.

który wyrządził szkodę (...), chroni także osobę trzecią stwarzając gwarancję rzeczywistego uzyskania odszkodowania, należnego jej na podstawie przepisów prawa cywilnego” (z uzasadnienia wyroku SN z 5 maja 2003 r. II CKN 454/01).

2. Koniecznym elementem umowy ubezpieczenia są **strony**, czyli ubezpieczyciel i ubezpieczający (art. 805 k.c.). W niektórych sytuacjach pojawiają się również inne podmioty i pojęcie „strony” okazuje się niewystarczające. Zdaniem A. Wąsiewicza, „w stosunku prawnym ubezpieczenia powstałym z umowy ubezpieczenia występować może więcej podmiotów, które wszakże nie są stronami umowy”⁵.

W tej z pozoru lapidarnej wypowiedzi zostały sformułowane dwa ważne założenia konstrukcyjne, istotne dla dalszych rozważań:

- a) odróżnienie **umowy ubezpieczenia od prawnego stosunku ubezpieczenia**.⁶ Stosunek prawny oznacza sytuację, gdy „norma prawna ma dla dwóch lub więcej podmiotów takie znaczenie, że w określonych warunkach sytuacja prawna jednego podmiotu jest połączona w pewien sposób z sytuacją prawną innego podmiotu tego stosunku”⁷. W tym sensie, umowa ubezpieczenia (jako jednorazowy akt woli stron) tworzy jeden lub więcej prawnych stosunków ubezpieczenia, czyli stwarza więź zobowiązaniową pomiędzy podmiotami tych stosunków w określonym przedziale czasowym. Kwestia ta nie budzi kontrowersji,⁸ choć czasami różnice między tymi pojęciami bywają zacierane, a pojęcie „umowa ubezpieczenia” używa się także wówczas, gdy chodzi o „prawny stosunek ubezpieczenia”;
- b) odróżnienie **stron umowy ubezpieczenia od podmiotów prawnego stosunku ubezpieczenia**, istotne, gdy w grę wchodzi różne osoby. Aczkolwiek umowa ubezpieczenia jest zawierana między dwiema stronami, w prawnym stosunku (lub stosunkach) ubezpieczenia mogą wystąpić podmioty, które nie są stronami umowy. Kodeks cywilny osobę zawierającą z ubezpieczycielem umowę ubezpieczenia określa terminem „**ubezpieczający**”.⁹ Można przyjąć, że ubezpieczającym jest podmiot, który we własnym imieniu zawarł umowę ubezpieczenia i jest zobowiązany do zapłacenia składki ubezpieczeniowej.¹⁰ W ubezpieczeniach osobowych, a także we wszystkich ubezpieczeniach zawieranych na cudzy rachunek (art. 808 k.c.) występuje ponadto „**ubezpieczony**”, czyli podmiot ochrony ubezpieczeniowej, który nie jest stroną umowy ubezpieczenia. W umowie ubezpieczenia OC na cudzy rachunek ubezpieczony jest podmiotem stosunku prawnego, którego treścią jest ochrona ubezpieczeniowa. Innymi słowy, ubezpieczonym jest ten podmiot, którego odpowiedzialność cywilna jest przedmiotem ubezpieczenia.

5. Zob. A. Wąsiewicz, *Umowa ubezpieczenia i jej charakter prawny*, [w:] *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, tom I, red. A. Wąsiewicz, Bydgoszcz 1994, s. 62.

6. Zdaniem Z. Radwańskiego (*Teoria umów*, Warszawa 1977, s. 63) „umowę jako rodzaj czynności prawnej należy odróżnić od stosunku prawnego, który ona kreuje i w koniecznym zakresie wyznacza jego treść”.

7. Zob. S. Grzybowski, *System prawa cywilnego, tom I. Część ogólna*, Ossolineum 1974, s. 184.

8. Por. m.in. M. Orlicki, *Umowa ubezpieczenia*, Warszawa 2002, s. 25.

9. Art. 805 §1, 808 §1, 2 i 4, 809 §2, 811 §1, 814 §2, 815, 816 §1, 822, 824 §2, 826 §1–3, 827, 830 k.c.

10. Zob. m.in. L. Pokorzyński, *Prawa osób trzecich wobec ubezpieczyciela*, „*Studia Ubezpieczeniowe*” t. I, Warszawa–Poznań 1973, s. 78.

3. Z istoty ubezpieczenia OC wynika, że w stosunkach prawnych tego ubezpieczenia występuje jeszcze jeden podmiot, a mianowicie **poszkodowany**, który w świetle art. 822 §1 k.c. jest „osobą trzecią”. Kontrowersyjna jest kwestia, czy chodzi o osobę „trzecią” wobec stron umowy ubezpieczenia, czy także wobec innych podmiotów stosunków prawnych ubezpieczenia OC.¹¹ Do kwestii tej powrócimy w dalszej części.

Umowa ubezpieczenia OC na cudzy rachunek

1. Rozważamy sytuację, gdy ochrona ubezpieczeniowa obejmuje wielu ubezpieczonych występujących wspólnie w jednej umowie ubezpieczenia OC. Nie ma komplikacji podmiotowych, gdy ubezpieczający zawiera umowę ubezpieczenia OC dla ochrony własnego interesu. Gdy jednak ubezpieczający we własnym imieniu zawiera umowę ubezpieczenia OC także lub wyłącznie dla ochrony interesów innych osób, osoby te (ubezpieczeni), nie będąc stronami umowy ubezpieczenia, stają się podmiotami ochrony ubezpieczeniowej w ramach stosunków prawnych powstałych na podstawie tej umowy. Niezależnie od szczególnego charakteru „umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek” (art. 808 k.c.), sytuację dodatkowo komplikują specyficzne uwarunkowania ubezpieczenia OC, dotyczące zwłaszcza przedmiotu ubezpieczenia, pojęcia wypadku, szkody i świadczeń, co czyni poruszaną materię szczególnie złożoną.

Do 10 sierpnia 2007 roku¹² w polskim prawie funkcjonowała instytucja „umowy ubezpieczenia na rzecz osoby trzeciej”.¹³ Wobec mało klarownej regulacji prawnej była ona akceptowana bez zastrzeżeń w zasadzie jedynie w ubezpieczeniach osobowych.¹⁴ W ubezpieczeniach majątkowych umowa taka wzbudzała wątpliwości w świetle zasady odszkodowania, zgodnie z którą wierzytelność ubezpieczeniową mógł w sposób pierwotny nabyć jedynie poszkodowany i to do wysokości faktycznie poniesionej szkody. Zwracano uwagę, że ubezpieczenie majątkowe na rzecz osoby trzeciej powinno być utożsamiane z ubezpieczeniem cudzej wartości majątkowej, a nie z ogólną konstrukcją umowy na rzecz osoby trzeciej z art. 393 k.c.¹⁵ Stąd istotne znaczenia zmian kodeksu cywilnego w 2007 roku, wprowadzających „umowę ubezpieczenia na cudzy rachunek” (art. 808 k.c.).¹⁶ Wg aktualnego brzmienia art. 808 §1 zd. 1 k.c. „Ubezpieczający może zawrzeć umowę ubezpieczenia na cudzy rachunek”. Kon-

---

11. Zob. **M. Serwach**, *Odpowiedzialność cywilna i ubezpieczenia OC* (rozdz. XIII) oraz *Postępowanie w sprawach roszczeń ubezpieczeniowych* (rozdz. X), [w:] E. Kowalewski, D. Fuchs, W. Mogilski, M. Serwach, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Branta 2006, *passim*.

12. Data wejścia w życie ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 roku, o której mowa w przypisie nr 2.

13. Zob. szerzej **W. Mogilski**, *Umowa ubezpieczenia na rzecz osoby trzeciej*, [w:] *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, pod red. A. Wąsiewiczza, t. I, Bydgoszcz 1994, s. 81 i n.

14. Chodziło o uprawnienie ubezpieczonego do wskazania osoby uprawnionej do otrzymania sumy ubezpieczenia na wypadek jego śmierci, zob. Z. Szymański, *Prawo ubezpieczeniowe*, Łódź 1978, s. 110; por. A. Wąsiewicz, Z.K. Nowakowski, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Warszawa–Poznań 1980, s. 285–286.

15. Zob. W. Mogilski, *op.cit.* s. 102–104.

16. Zob. szerzej M. Krajewski, *Ubezpieczenie na rzecz osoby trzeciej*, [w:] *Umowa ubezpieczenia. Aktualne problemy prawne*, red. A. Koch, Bydgoszcz–Poznań 2005, s. 70 i n.

struktura ta stanowi model uniwersalny dla wszystkich typów ubezpieczeń, a w ubezpieczeniach majątkowych jest uznawana za jedyną dopuszczalną formę umowy na rzecz osoby trzeciej.¹⁷ Oczywiście, dotyczy to również ubezpieczeń OC.

Na marginesie, stosowana terminologia nie powinna być myląca. Nie chodzi o to, kto pokrywa koszty ubezpieczenia, ale o to, czyj „interes” jest przedmiotem ochrony. W sensie kosztowym każda umowa jest zawierana „na rachunek” ubezpieczającego. Pojawiają się nawet sugestie, aby zamiast terminu „ubezpieczenie na cudzy rachunek”, używać terminu „ubezpieczenie w cudzym interesie”.

W zależności od przedmiotu ochrony ubezpieczeniowej możemy wyróżnić trzy **warianty umowy ubezpieczenia OC**.

	przedmiot ochrony	wariant ubezpieczenia OC
A	wyłącznie OC ubezpieczającego	ubezpieczenie na własny rachunek
B	wyłącznie OC ubezpieczonego/ubezpieczonych	ubezpieczenie na cudzy rachunek
C	OC ubezpieczającego oraz OC ubezpieczonego/ubezpieczonych	ubezpieczenie „łączone”, na własny oraz na cudzy rachunek

W ramach niniejszego opracowania interesuje nas wyłącznie wariant C, w którym ochrona ubezpieczeniowa obejmuje zarówno ubezpieczającego, jak i ubezpieczonych. W praktyce podmioty te są najczęściej określane jako „współubezpieczeni”, co jednak nie powinno sugerować istnienia między nimi jakiegś wspólnoty niebezpieczeństwa.¹⁸ Przeciwnie, z reguły każdy z ubezpieczonych ma odrębny interes, aby zabezpieczyć się przed ewentualnymi roszczeniami osób trzecich. Dlatego łącznego ubezpieczenia OC nie można porównywać z łącznym ubezpieczeniem mienia wielu podmiotów.

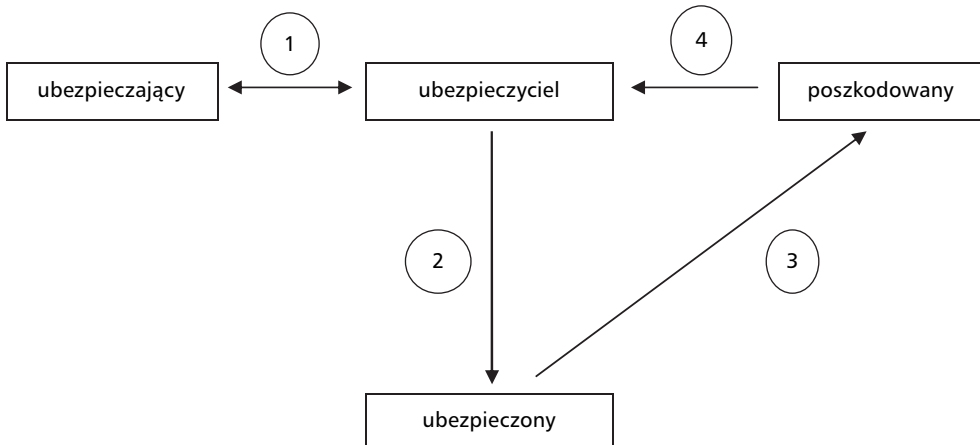
2. Analiza relacji podmiotowych w umowie ubezpieczenia OC na cudzy rachunek pozwala na postawienie tezy, że w sytuacji, gdy wielu ubezpieczonych jest objętych jedną umową ubezpieczenia OC, **każdy z ubezpieczonych jest podmiotem odrębnego stosunku prawnego**, którego treścią jest świadczenie ochrony ubezpieczeniowej przez ubezpieczyciela. Innymi słowy, każdy z ubezpieczonych korzysta z ochrony ubezpieczeniowej w ramach odrębnego stosunku prawnego.

W wariantcie C podmiotem ochrony jest również ubezpieczający. W prostym ubezpieczeniu OC na cudzy rachunek ubezpieczający może być poszkodowanym (gdy szkodę wyrządzi mu ubezpieczony), natomiast w ubezpieczeniu „łącznym” może on też być sprawcą szkody. W uproszczeniu, stosunki prawne pomiędzy podmiotami umowy ubezpieczenia OC na cudzy rachunek można przedstawić w następujący sposób.

17. Zob. M. Orlicki, *Projektowane zmiany w regulacji materialnoprawnej umowy ubezpieczenia*, [w:] *Umowa ubezpieczenia. Aktualne problemy prawne*, red. A. Koch, Bydgoszcz–Poznań 2005, s. 28.

18. Wydaje się, że termin „współubezpieczony” powinien być stosowany tylko w łącznym ubezpieczeniu na cudzy rachunek, w którym ubezpieczony występuje razem („współ”) z ubezpieczającym. Na marginesie, termin „współubezpieczony” niezbyt pasuje do umowy ubezpieczenia OC, ze względu na możliwą konkurencyjność pomiędzy ubezpieczonymi w zakresie sprawstwa i odpowiedzialności. Nie ma natomiast przeszkód, aby podmioty, które wspólnie zawierają umowę ubezpieczenia, nazywać „współubezpieczającymi”.

Diagram nr 1. Stosunki prawne w ubezpieczeniu OC na cudzy rachunek

gdzie:

- ① – umowa ubezpieczenia na cudzy rachunek [ubezpieczający = strona umowy]
- ② – prawny stosunek ubezpieczenia [ubezpieczony = podmiot ochrony ubezpieczeniowej]
- ③ – wypadek ubezpieczeniowy – OC za wyrządzoną szkodę [osoba trzecia = poszkodowany]
- ④ – bezpośrednie roszczenie poszkodowanego do ubezpieczyciela.

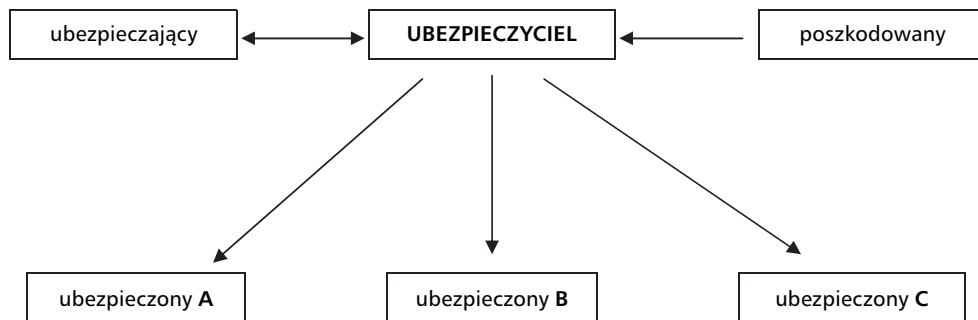
Przedstawiony diagram można uzupełnić krótkim komentarzem:

- a) diagram ukazuje tylko „pojedyncze” ubezpieczenie OC na cudzy rachunek, podczas gdy w jednej umowie ubezpieczenia OC może wystąpić wielu ubezpieczonych, co znacznie zwiększa liczbę możliwych relacji między nimi (zob. diagram nr 2),
- b) ubezpieczający, który ubezpiecza własną odpowiedzialność cywilną, występuje w pozycji ubezpieczonego, czyli podmiotu ochrony ubezpieczeniowej,
- c) każdego z ubezpieczonych łączy z ubezpieczycielem odrębny stosunek prawny, którego treścią jest ochrona z tytułu szkód wyrządzonych „osobie trzeciej”, a więc osobę tę należy odnosić do podmiotów tego konkretnego stosunku prawnego,¹⁹
- d) wyodrębnienie poszczególnych prawnych stosunków ubezpieczenia pozwala na wyjaśnienie szeregu pozornych sprzeczności, a w szczególności, że ubezpieczony w jednym stosunku prawnym – może być poszkodowanym w innym stosunku prawnym, jeżeli sprawcą szkody jest ubezpieczony w tym drugim stosunku prawnym (analogiczne są relacje między ubezpieczającym a ubezpieczonymi).

Bardziej złożone są relacje podmiotowe w zakresie sprawstwa i odpowiedzialności w umowie ubezpieczenia OC na cudzy rachunek obejmującej **wiele podmiotów**.

19. Taka konstrukcja ma szczególne znaczenie w ubezpieczeniach grupowych zawieranych na cudzy rachunek, zob. W. Mogiński, *Ubezpieczenia grupowe w kontekście regulacji prawnej*, [w:] *Ubezpieczenia grupowe na życie a prawo zamówień publicznych*, red. E. Kowalewski, Toruń 2010, s. 65 i n.

Diagram nr 2. Stosunki prawne w umowie ubezpieczenia OC na rachunek wielu podmiotów

Możliwe relacje podmiotowe na linii „sprawca szkody – poszkodowany”

Lp.	sprawca szkody	poszkodowany
1.	ubezpieczający	poszkodowany
2.	ubezpieczający	ubezpieczony A
3.	ubezpieczający	ubezpieczony B
4.	ubezpieczający	ubezpieczony C
5.	ubezpieczony A	poszkodowany
6.	ubezpieczony A	ubezpieczający
7.	ubezpieczony A	ubezpieczony B
8.	ubezpieczony A	ubezpieczony C
9.	ubezpieczony B	poszkodowany
10.	ubezpieczony B	ubezpieczający
11.	ubezpieczony B	ubezpieczony A
12.	ubezpieczony B	ubezpieczony C
13.	ubezpieczony C	poszkodowany
14.	ubezpieczony C	ubezpieczający
15.	ubezpieczony C	ubezpieczony A
16.	ubezpieczony C	ubezpieczony B

Jak widać, w „łącznym” ubezpieczeniu OC (na własny oraz na cudzy rachunek) **ubezpieczający**, będący oprócz ubezpieczonych podmiotem ochrony ubezpieczeniowej, może być zarówno **sprawcą** szkody (wyrządzonej osobie spoza podmiotów umowy ubezpieczenia, bądź któremuś z ubezpieczonych), jak i **poszkodowanym** (przez któregoś z ubezpieczonych w tej umowie).

Pozycja prawna osoby trzeciej w umowie ubezpieczenia OC

1. Z treści art. 822 §1 k.c. wynika, że zakresem ochrony są objęte szkody wyrządzone osobom trzecim, wobec których odpowiedzialność cywilną ponosi ubezpieczający albo ubezpieczony. Przepis ten wskazuje, że wystąpienie obu tych przesłanek decyduje o powstaniu odpowiedzialności ubezpieczyciela. Do niedawna główną płaszczyzną sporów między stronami umowy ubezpieczenia OC było ustalenie, czy w konkretnym przypadku ubezpieczający

ponosi odpowiedzialność za powstałą szkodę, tj. czy wystąpiły przesłanki odpowiedzialności cywilnej (szkoda, związek przyczynowy, ewentualnie wina) i nie zachodzi żadna z okoliczności wyłączających, na którą można by się powołać, aby uniknąć odpowiedzialności.

Wydaje się, że obecnie **podstawowe znaczenie ma określenie osoby trzeciej**. Nawet w przypadku, gdy szkoda zostanie wyrządzona przez ubezpieczającego (ubezpieczonego), ale poszkodowany nie ma przymiotu „osoby trzeciej”, ubezpieczyciel będzie wolny od odpowiedzialności. Ustalenie znaczenia pojęcia „osoba trzecia” odgrywa ważną rolę przede wszystkim dla ubezpieczającego, który już w chwili zawierania umowy ubezpieczenia OC musi zdawać sobie sprawę, w jakim zakresie została mu udzielona ochrona. Gorzej, gdy świadomość tę uzyskuje dopiero w razie odmowy przez ubezpieczyciela wypłaty świadczenia lub dochodzenia roszczenia przez poszkodowanego. Skutkiem nieprawidłowego ustalenia zakresu podmiotowego ubezpieczenia OC lub błędnego pojmowania terminu „osoba trzecia” może być też brak ochrony ubezpieczeniowej i konieczność osobistego poniesienia materialnych następstw wyrządzonej szkody.

2. Mimo dużej wagi praktycznej, kwestia określenia osoby trzeciej nie spotkała się do tychczas z większym zainteresowaniem doktryny.²⁰ Tymczasem ustalenie zakresu pojęcia „osoba trzecia” w ubezpieczeniu OC wymaga uwzględnienia wielu konstrukcji prawnych, powiązań własnościowych, jak np. współposiadanie przedmiotu, który wyrządza szkodę, lub podmiotowych, np. łączenie w jednym podmiocie przymiotu osoby poszkodowanej i osoby odpowiedzialnej za szkodę, wykluczająca ją z kręgu osób trzecich (tzw. konfuzja). Celowe wydaje się sięgnięcie do dziedziny ubezpieczeń obowiązkowych, gdzie bogate orzecznictwo pozwala lepiej zrozumieć powiązania między ubezpieczonymi w umowie ubezpieczenia OC.

3. Problematyka „osoby trzeciej” na gruncie ubezpieczeń obowiązkowych pojawiła się po raz pierwszy w związku z odpowiedzialnością współmałżonków lub jednego z nich wobec drugiego za szkodę wyrządzoną przez ruch pojazdu. Mimo iż obowiązkowe ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych jest najpopularniejszym rodzajem ubezpieczenia OC, ubezpieczyciele stosowali różne interpretacje analogicznych stanów faktycznych. Z drugiej strony, powiązanie majątkowe między małżonkami w postaci wspólności ustawowej jest najczęściej występującym „ustrojem” majątkowym małżeńskim. Ze względu na uniwersalność niektórych argumentów zgłaszanych w judykaturze kwestia ta wymaga krótkiego przypomnienia. Pozwoli ona lepiej zrozumieć pozycję „osoby trzeciej” w ubezpieczeniu OC oraz możliwe powiązania pomiędzy poszczególnymi osobami współubezpieczonymi lub współodpowiedzialnymi.

4. Początkowo zgodnie uznawano, że małżonek sprawcy szkody nie jest osobą trzecią w rozumieniu art. 822 k.c. Stanowisko takie wyraził po raz pierwszy Sąd Najwyższy w wyroku z 29.11.1996 r., w którym ocenił skutki prawne kolizji dwóch pojazdów wchodzących w skład wspólności ustawowej małżeńskiej. Kolizję spowodował mąż, który kierował jednym pojaz-

---

20. Zob. m.in. *Komentarz do kodeksu cywilnego, Księga trzecia – zobowiązania*, t. II, red. G. Bieniek, Warszawa 2003, s. 582; M. Orlicki, [w:] *System Prawa Prywatnego, Prawo zobowiązań – część szczególna*, t. VIII, red. Z. Radwański, Warszawa 2004, s. 701; M. Krajewski, *Relacje sprawcy i poszkodowanego a ubezpieczenie OC (osoba trzecia w ubezpieczeniu OC)*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2006, nr 10 i 11. W najnowszej literaturze problem podjął szerzej M. Krajewski, *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej według kodeksu cywilnego*, Warszawa 2011, s. 128 i n.

dem, szkoda zaś polegała na uszkodzeniu drugiego pojazdu.²¹ Zdaniem sądu, pojęcie osoby trzeciej z art. 822 k.c. nie może obejmować małżonka sprawcy szkody, jeśli zarówno pojazd, którym kierował sprawca, jak i pojazd uszkodzony stanowiły majątek wspólny. W orzeczeniu z 26.07.2001 r. Sąd Najwyższy uznał, że małżonek osoby odpowiedzialnej za szkodę jest osobą trzecią w rozumieniu wskazanego przepisu i przyznał zadośćuczynienie za krzywdę, jakiej doznała żona w wypadku komunikacyjnym spowodowanym przez męża, który kierując pojazdem stanowiącym własność drugiej osoby, zderzył się z innym pojazdem. W tym wypadku pojazd należał do osoby trzeciej, a powstała szkoda miała charakter szkody na osobie.

Odmienne zapatrywanie wyraził Sąd Najwyższy w odniesieniu do spółki cywilnej na tle następującego stanu faktycznego: wspólnik spółki cywilnej, kierując pojazdem wchodzącym w skład majątku spółki, uderzył w samochód stanowiący wyłączną własność drugiego współnika. Sąd uznał, że poszkodowany wspólnik nie jest osobą trzecią w rozumieniu art. 822 k.c., gdyż jest zarówno posiadaczem uszkodzonego pojazdu, jak i posiadaczem pojazdu, którym szkoda została wyrządzona, czyli łączy w sobie przymioty osoby odpowiedzialnej za powstanie szkody i osoby poszkodowanej. W uchwale z 28.02.2006 r. Sąd Najwyższy uznał jednak, że członek wspólnoty mieszkaniowej jest osobą trzecią w rozumieniu art. 822 k.c. w sytuacji, w której za poniesioną przez niego szkodę odpowiada wspólnota z tytułu nienależnego wykonania zarządu nad nieruchomością wspólną.²² Odrębność podmiotowa wspólnoty mieszkaniowej sprzeciwia się bowiem utożsamianiu jej działań lub zaniechań z działaniami lub zaniechaniami właścicieli lokali tworzących tę wspólnotę.

Kolejny głos w dyskusji stanowi pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 5.09.2003 r.,²³ że bliskie stosunki rodzinne pomiędzy sprawcą szkody a poszkodowanym nie są wystarczającą podstawą do wyłączenia odpowiedzialności ubezpieczyciela. Szczególny kontekst tej sytuacji polegał na tym, że w wypadku zawinionym przez ojca zginęli oboje rodzice, a z roszczeniem odszkodowawczym wystąpiły dzieci. Przeciwnie zapatrywanie wyraził już jednak Sąd Najwyższy w wyroku z 15.04.2004 r., oceniając skutki wypadku samochodowego, w którym poszkodowana została pasażerka – żona, kierującym był mąż, pojazd stanowił przedmiot wspólności majątkowej małżeńskiej, a szkoda miała charakter szkody na osobie. Skoro oboje małżonkowie są współposiadaczami pojazdu, powódka nie jest zdaniem Sądu osobą trzecią w rozumieniu art. 822 k.c. Do analogicznych wniosków doszedł Sąd Najwyższy w wyroku składu 7 sędziów z 12.01.2006 r.,²⁴ podkreślając, że poszkodowany współmałżonek nie jest osobą trzecią w rozumieniu art. 822 k.c. niezależnie od tego, czy chodzi o szkodę na osobie, czy na mieniu. Jeśli jest on współposiadaczem pojazdu, którym została wyrządzona szkoda, także jego odpowiedzialność objęta jest ubezpieczeniem OC. Zdaniem

21. II CZP 118/96, OSN 1997, nr 3, poz. 26.

22. Uchwała SN z 28.02.2006 r. III CZP 5/06; szkoda, będąca następstwem zaniedbań wspólnoty mieszkaniowej przy wykonywaniu zarządu nieruchomością wspólną, polegała na uszkodzeniu pojazdu należącego do członka wspólnoty.

23. II KKN, LEX nr 198425. W tym przypadku posiadacz pojazdu, którym szkoda została wyrządzona, był współposiadaczem pojazdu, w którym szkoda została wyrządzona. Zob. art. 38 pkt 1 ustawy z 22.05.2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz. U. Nr 124, poz. 1152, z późn. zm.), (dalej w skrócie: u.ub.ob.).

24. III CZP 81/05, LEX nr 175461.

Sądu Najwyższego, do odpowiedzialności ubezpieczyciela nie dochodzi tylko wówczas, gdy: 1) za szkodę ponosi odpowiedzialność jedynie posiadacz, 2) szkodę wyrządził posiadacz współposiadaczowi (konfuzja), 3) szkoda powstała w majątku wspólnym, 4) szkoda została wyrządzona przez posiadacza zależnego właścicielowi pojazdu.

Swoistym podsumowaniem zmiennego, jak widać, orzecznictwa jest wyrok SN z 7.02.2008 r., w którym Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że zakład ubezpieczeń odpowiada z tytułu ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za szkodę na osobie wyrządzoną przez kierowcę jego posiadaczowi (współposiadaczowi).²⁵ Wyrok ten odwołuje się do art. 38 pkt 1 u.ub.ob. z 22 maja 2003 r., który wyłącza odpowiedzialność ubezpieczyciela za szkody w mieniu wyrządzone przez kierowcę posiadaczowi pojazdu. Nie ma wątpliwości, że w obowiązkowym ubezpieczeniu OC posiadaczy pojazdów kierowca (kierujący) ma status ubezpieczonego, tzn. jest podmiotem ochrony ubezpieczeniowej w zakresie OC (art. 35 u.ub.ob.).²⁶ Jednak na podstawie art. 38 pkt 1 u.ub.ob. duża część roszczeń odszkodowawczych między ubezpieczającym a ubezpieczonym została wyłączona z zakresu ubezpieczenia OC.

Analogiczne rozwiązania zostały przyjęte w obowiązkowym ubezpieczeniu OC rolników.²⁷ Zgodnie z art. 50 u.ub.ob. krąg osób ubezpieczonych obejmuje: 1) rolnika, 2) osoby pozostające z nim w gospodarstwie domowym, 3) osoby pracujące w gospodarstwie rolnym. Przedmiotem ochrony jest OC tych osób za szkody w mieniu lub na osobie, wyrządzone w związku z posiadaniem przez rolnika gospodarstwa rolnego. Również w tym ubezpieczeniu ustawodawca wprowadził istotne wyłączenia roszczeń wzajemnych. Na podstawie art. 53 pkt 1 u.ub.ob. zakład ubezpieczeń nie odpowiada za szkody w mieniu wyrządzone rolnikowi przez pozostałych ubezpieczonych ani za szkody w mieniu wyrządzone przez rolnika osobom wymienionym wyżej w pkt 2 i 3.

5. Analiza rozwiązań ustawowych w obowiązkowych ubezpieczeniach OC daje cenne wskazówki dla wykładni uregulowań w ubezpieczeniach dobrowolnych. Co prawda, przepisy u.ub.ob. z 2003 r. stanowią *lex specialis* wobec przepisów kodeksu cywilnego, ale opisują ogólne ramy konstrukcyjne ubezpieczenia OC i pozwalają na wnioski o charakterze uniwersalnym. Gdy chodzi o zakres ubezpieczenia OC można przyjąć, że gdyby nie konkretne wyłączenia przewidziane w ustawie, ubezpieczyciel ponosiłby odpowiedzialność także w wyłączonych przypadkach. Z przytoczonych wyżej przepisów wynika, że w obowiązkowych ubezpieczeniach OC ustawa wyłącza niektóre przypadki odpowiedzialności ubezpieczonego wobec ubezpieczającego lub innego ubezpieczonego.

---

25. III CZP 146/06, „Prawo Asekuracyjne” 2007, nr 3, s. 81–82.

26. Omawiane przepisy u.ub.ob. stanowią co następuje: Art. 35. „Ubezpieczeniem OC posiadaczy pojazdów mechanicznych jest objęta **odpowiedzialność cywilna każdej osoby**, która kierując pojazdem mechanicznym w okresie trwania odpowiedzialności ubezpieczeniowej, wyrządziła szkodę w związku z ruchem tego pojazdu”. Art. 38. „Zakład ubezpieczeń **nie odpowiada za szkody**: 1) polegające na uszkodzeniu, zniszczeniu lub utracie mienia, wyrządzone przez kierującego posiadaczowi pojazdu mechanicznego; dotyczy to również sytuacji, w której posiadacz pojazdu mechanicznego, którym szkoda została wyrządzona, jest posiadaczem lub współposiadaczem pojazdu mechanicznego, w którym szkoda została wyrządzona (...)”, podkr. autorów.

27. Por. M. Serwach, *Podmiotowy, przedmiotowy i czasowy zakres ochrony ubezpieczeniowej w ubezpieczeniach OC rolników*, „Prawo Asekuracyjne” 2005, nr 2, s. 39 i n.

Wniosek ten pozwala na sformułowanie tezy, iż **szkody wyrządzone przez ubezpieczonego ubezpieczającemu lub innemu ubezpieczonemu, co do zasady są objęte zakresem ochrony w ubezpieczeniu OC**. W przeciwnym razie nie byłoby potrzeby ich wyłączenia wyrażnymi przepisami ustawy. Teza ta ma charakter ogólny i odnosi się do wszystkich umów ubezpieczenia OC, nie tylko obowiązkowych. W wielu dobrowolnych ubezpieczeniach OC są bowiem stosowane analogiczne wyłączenia,²⁸ chociaż nie jest to powszechne, gdyż nie dotyczy wszystkich ubezpieczeń OC.

6. Na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego wyłania się szereg kwestii dotyczących pojęcia osoby trzeciej w ubezpieczeniu OC. Chodzi w szczególności o:

- problem wyłączenia szkód wyrządzonych „sobie samemu”, gdy podmiot łączy w sobie przymioty osoby poszkodowanej i osoby odpowiedzialnej za szkodę (konfuzja),
- problem współposiadania przedmiotu wyrządzającego szkodę w wielu przypadkach, które nie były dotąd przedmiotem orzeczeń Sądu Najwyższego. Przykładowo, można wskazać na odpowiedzialność osób zajmujących pomieszczenie (art. 433 k.c.), na odpowiedzialność za zawalenie się budowli (art. 434 k.c.) czy sytuację o największej chyba doniosłości prawnej, kiedy więcej niż jedna osoba prowadzi przedsiębiorstwo lub zakład wprawiane w ruch za pomocą sił przyrody (art. 435 k.c.). Jak wiadomo, podmioty te odpowiadają **solidarnie** w stosunku do osób trzecich za wyrządzone im szkody. Nie ma jednak pewności, czy szkody wyrządzone przez jednego ze współników drugiemu są poza zakresem ochrony, czy może pozostali zobowiązani mają obowiązek ich naprawienia? Kwestie te nie były dotychczas przedmiotem szerszego zainteresowania doktryny.
- problem ubezpieczeń OC zawieranych dla ochrony kilku ubezpieczonych, niepowiązanych ze sobą majątkowo, gdy prawo nie wprowadza ich wspólnej odpowiedzialności (solidarnej lub *in solidum*) albo przewiduje ją tylko w pewnych przypadkach (np. odpowiedzialność jednostki projektowania i wykonawcy). Z takimi przypadkami mamy do czynienia głównie w ubezpieczeniach OC w procesie inwestycyjnym oraz w ubezpieczeniach OC pracodawców.

Z powołanego katalogu potencjalnych sytuacji wynika, jak skomplikowane mogą być układy podmiotowe w umowach ubezpieczenia OC na cudzy rachunek, gdy oprócz ubezpieczającego występuje jeden lub kilku ubezpieczonych. Jak podkreślał Sąd Najwyższy w kilku orzeczeniach, ubezpieczonym w umowie ubezpieczenia OC jest sam ubezpieczający lub wskazana przez niego osoba odpowiedzialna za wyrządzenie szkody osobie trzeciej. Należy zauważyć, że status współubezpieczonych mogą mieć osoby niewskazane przez ubezpieczającego przy zawieraniu umowy i niewymienione w polisie. Przykładem jest kierujący pojazdem w obowiązkowym ubezpieczeniu OC posiadaczy pojazdów oraz osoba pracująca w gospodarstwie rolnym w obowiązkowym ubezpieczeniu OC rolników, którzy zyskują ten status z mocy ustawy. W każdym razie nie ma wątpliwości, że konstrukcja umowy ubezpieczenia OC nie pozwala na uznanie za ubezpieczonego poszkodowanej osoby trzeciej. Co prawda, Sąd

28. Np. zgodnie z §15 pkt. 3 OWU budowy/montażu od wszystkich ryzyk z 15.12.1999 r. WARTA SA nie ponosi odpowiedzialności za „szkody powodujące roszczenia odszkodowawcze **pomiędzy osobami** biorącymi udział w wykonaniu robót budowlano-montażowych”. Podobnie §7, ust. 3 pkt. 2 OWU OC PZU SA z 28.06.2007 r. przewiduje, że „ochroną ubezpieczeniową nie są objęte **szkody wyrządzone przez jednego ubezpieczonego innemu ubezpieczonemu, objęte jedną umową ubezpieczenia**”.

Najwyższy nie wykluczył możliwości zawarcia umowy z takim skutkiem, tyle tylko, że podstawę takiej umowy stanowiłby art. 808 k.c.²⁹

Relacje między podmiotami umowy ubezpieczenia OC w świetle pojęcia „osoby trzeciej”

Szersze rozważania musimy poświęcić kwestii, czy w ramach jednej umowy ubezpieczenia OC ubezpieczyciel ponosi odpowiedzialność za szkody: 1) wyrządzone przez ubezpieczonego ubezpieczającemu, 2) wyrządzone przez ubezpieczającego ubezpieczonemu, 3) wyrządzone przez jednego ubezpieczonego innemu ubezpieczonemu. Pozwoli to odpowiedzieć na pytanie, czy klauzule dotyczące „odpowiedzialności wzajemnej” są rzeczywiście potrzebne. Dla wyjaśnienia tej kwestii trzeba ustalić relacje między tymi podmiotami w zakresie sprawstwa i odpowiedzialności, w świetle interpretacji pojęcia „osoba trzecia” dopuszczalnych na tle k.c. Konieczność zdefiniowania osoby trzeciej wynika zresztą z samej istoty ubezpieczenia OC (art. 822 k.c.).

Wydaje się, że dla rozwiązania tego problemu łatwiej jest wskazać, **kto nie jest osobą trzecią** w konkretnym stosunku ubezpieczenia OC. Możliwe są różne warianty.

Osobą trzecią w prawnym stosunku ubezpieczenia OC nie jest:	
wariant (a)	ubezpieczyciel ani ubezpieczający (strony umowy ubezpieczenia)
wariant (b)	ubezpieczyciel, ubezpieczający ani ubezpieczony
wariant (c)	ubezpieczyciel oraz ten ubezpieczony, który w konkretnym stosunku prawnym odpowiada za powstałą szkodę

Przedstawione warianty spróbujemy poddać głębszej analizie.

Wariant (a) = osobą trzecią nie jest ubezpieczyciel ani ubezpieczający

Taka wykładnia, historycznie najstarsza, pozwoliłaby objąć zakresem ochrony szkody wyrządzone przez ubezpieczonego innemu ubezpieczonemu, ale znacznie pogarszałaby sytuację ubezpieczającego, który w razie szkody wyrządzonej mu przez jednego z ubezpieczonych byłby pozbawiony możliwości dochodzenia świadczenia. Przeciw takiemu ujęciu przemawiają wcześniejsze wnioski dotyczące wyłączeń w obowiązkowych ubezpieczeniach OC posiadaczy pojazdów oraz OC rolników, w których tego rodzaju szkody są objęte zakresem ochrony, o ile mają charakter szkód na osobie.

W wyroku z 17.10.2003 r. Sąd Najwyższy stwierdza, że art. 822 k.c. nie ogranicza zakresu osób uprawnionych do otrzymania zapłaty od ubezpieczyciela do osób trzecich, z pominięciem ubezpieczającego.³⁰ Przepis ten nie określa wprost podmiotu, na rzecz którego ubezpieczyciel ma dokonać zapłaty, a jedynie wiąże obowiązek zapłaty z faktem wyrządzenia szkody

29. Taki pogląd wyraził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 10.01.2002 r., II CKN 353/99.

30. Wyrok SN z 17.10.2003 r., IV CK 116/02, niepublikowany.

„osobie trzeciej”. Przyjęcie tej interpretacji prowadziłoby do konieczności zawarcia przez ubezpieczającego dodatkowej umowy ubezpieczenia „na własny rachunek”, w przeciwnym razie, szkoda wyrządzona mu przez ubezpieczonego nie podlegałaby pokryciu.

Wariant (b) = osobą trzecią nie jest ubezpieczyciel, ubezpieczający ani ubezpieczony

W tym przypadku, poza zakresem ochrony pozostałyby szkody wyrządzone ubezpieczonemu przez innego ubezpieczonego lub przez ubezpieczającego (jeżeli jest on objęty ochroną). Podobnie jak w wariantcie (a), ubezpieczający byłby zmuszony zawrzeć odrębną umowę ubezpieczenia OC na swój rachunek. Jest to najwęższe ujęcie „osoby trzeciej”, a jednocześnie najmniej korzystne dla ubezpieczającego. Zakłada ono, że poza zakresem ochrony pozostają wszystkie osoby powiązane z umową ubezpieczenia OC jako jej strony lub współubezpieczeni. Naszym zdaniem, taka interpretacja zmuszałaby ubezpieczającego do zawierania wielu umów, każdej na rachunek innego ubezpieczonego, a w końcu jednej z nich na swój rachunek. Wadą tej interpretacji jest zacieranie rozróżnienia pomiędzy stronami umowy ubezpieczenia OC a podmiotami prawnego stosunku ubezpieczenia, o czym już była mowa.

Wariant (c) = osobą trzecią nie jest ubezpieczyciel ani ten ubezpieczony, który w konkretnym stosunku prawnym odpowiada za szkodę

W tym wariantcie zakres ochrony z ubezpieczenia OC (poza przypadkiem konfuzji) obejmuje wszelkie szkody pomiędzy ubezpieczonymi oraz szkody w relacji: ubezpieczający – ubezpieczeni. Takie ujęcie odpowiada zaprezentowanej koncepcji oceniania „osoby trzeciej” w kontekście poszczególnego stosunku prawnego ubezpieczenia i z punktu widzenia konkretnego ubezpieczonego, niezależnie od tego, że został on ujęty we wspólnej polisie jako „współubezpieczony”. W takim ujęciu każdy ubezpieczony ma zapewnioną taką pozycję, jakby posiadał indywidualną polisę OC. Pamiętajmy, że ubezpieczenie OC, służąc ochronie sprawcy szkody, musi brać pod uwagę także interes poszkodowanego.

Spośród powyższych wariantów tylko **wariant (c)** odpowiada konstrukcji wielu stosunków prawnych w ramach jednej umowy ubezpieczenia OC. Oczywiście, na zasadzie swobody umów (art. 353¹ k.c.) ubezpieczyciele w OWU mogą wyłączyć określone kategorie szkód z zakresu ochrony. Skoro ustawodawca dokonał wyłączeń odpowiedzialności w najważniejszych obowiązkowych ubezpieczeniach OC (art. 38 oraz art. 53 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych), nie ma przeszkód, aby strony nie mogły dokonywać podobnych ograniczeń, zawierając umowy ubezpieczeń OC dobrowolnych.

W literaturze ubezpieczeniowej spotykamy podobne sposoby interpretowania terminu „osoba trzecia” z art. 822 §1 k.c. Według jednego z ujęć, za osobą trzecią uznaje się osobę stojącą poza umową i stosunkiem ubezpieczenia.³¹ W innym ujęciu osoba trzecia to każda osoba, wobec której ubezpieczony ponosi odpowiedzialność,³² w tym również osoba

31. Zob. S. Reps, *Odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń za szkody wyrządzone przez posiadacza lub kierującego pojazdem mechanicznym osobom bliskim*, „Prawo Asekuracyjne” 2004, nr 3, s. 61; A. Szpunar, Glosa do orzeczenia SN z 30.1.–5.2.1963 r. IIICR 111/62, OSPIKA 1964, nr 3, s. 134.

32. Jak stwierdził Sąd Najwyższy w uzasadnieniu do uchwały z 19.1.2007 r. IIICZP 146/06 (nie publ.), „osobą trzecią jest podmiot, któremu przysługuje względem ubezpieczonego roszczenie o naprawienie szkody”.

„współobjęta” tym samym ubezpieczeniem.³³ Taka interpretacja w zasadzie odpowiada poglądom prezentowanym w dotychczasowych wywodach.

Podsumowanie

Podsumowując dotychczasowe rozważania, należy zacząć od tego, że objęcie jedną umową ubezpieczenia nie tylko OC ubezpieczającego, ale także OC innych podmiotów oznacza **połączenie ubezpieczenia na własny rachunek z ubezpieczeniem na cudzy rachunek**. W rezultacie, obok ubezpieczającego pojawiają się ubezpieczeni, którzy nie będąc stronami umowy ubezpieczenia, są podmiotami ochrony ubezpieczeniowej, gdyż to ich odpowiedzialność cywilna jest przedmiotem tej umowy.

Jak staraliśmy się wykazać, w takiej sytuacji **jedna umowa ubezpieczenia OC kreuje szereg prawnych stosunków ubezpieczenia**, a w każdym z nich występuje podmiot ochrony ubezpieczeniowej. Należy zastrzec, iż podmiotem ochrony nie może być „osoba trzecia” z art. 822 §1 k.c., gdyż niezależnie od przyznanych jej uprawnień (art. 822 §4 k.c.) pozostaje ona poza kręgiem podmiotów umowy ubezpieczenia.

Jak wiadomo, warunkiem odpowiedzialności ubezpieczyciela w ubezpieczeniu OC jest wyrządzenie szkody przez ubezpieczającego (ubezpieczonego) osobie trzeciej. W definiowaniu „osoby trzeciej” możliwe są różne ujęcia, czego dowodzi zmienne orzecznictwo sądowe. Okazuje się, że **w pewnych sytuacjach ubezpieczony**, który w jednym stosunku prawnym występuje jako sprawca szkody, **może okazać się poszkodowanym**, gdy dozna szkody wyrządzonej mu przez osobę będącą ubezpieczonym w innym stosunku prawnym, a oba te stosunki są objęte jedną umową ubezpieczenia OC.

Sprzeczność w treści art. 822 §1 k.c., wykluczająca możliwość uznania ubezpieczonego za „osobę trzecią”, da się wyjaśnić za pomocą wykładni językowej i celowościowej. Błędne są poglądy, iż „współubezpieczony” staje się stroną umowy ubezpieczenia OC i wobec tego nie może być osobą trzecią wobec stron umowy. Prawidłowa wykładnia nakazuje odnosić termin „osoba trzecia” do poszczególnego stosunku ubezpieczenia OC. Naszym zdaniem, **za „osobę trzecią” w świetle art. 822 §1 k.c. należy uznać każdą osobę, z wyjątkiem ubezpieczyciela oraz tego ubezpieczonego, który w danym stosunku ubezpieczenia OC odpowiada za wyrządzoną szkodę**. Na marginesie, poddajemy pod rozważenie usunięcie z art. 822 §1 k.c. terminu „osoba trzecia”, który rodzi wspomniane kontrowersje. Proponujemy też zamianę spójnika z „albo” na „lub”, gdyż ten pierwszy bezzasadnie wyklucza wspólną odpowiedzialność za szkodę ubezpieczającego i ubezpieczonego.³⁴

Gdy chodzi o **celowość stosowania klauzul „odpowiedzialności wzajemnej”** (w skrócie „OW”), zależy ona od zapisów OWU. Klauzule OW są **potrzebne**, jeżeli szkody wyrządzone sobie nawzajem przez podmioty stosunków prawnych ubezpieczenia OC (ubezpieczającego

---

33. Zob. J. Pokrzywniak, [w:] M. Orlicki, J. Pokrzywniak, A. Raczyński, *Obowiązkowe ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych*, Bydgoszcz–Poznań 2007, s. 89; por. A. Raczyński, *Sytuacja prawna poszkodowanego w ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej*, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 77 i n.

34. Ustawodawca miał zapewne na myśli jedynie odpowiedzialność cywilną deliktową, gdyż w OC kontraktowej trudno traktować poszkodowanego jak „osobę trzecią”.

lub ubezpieczonych) są w OWU wyłączone spod ochrony. Chodzi zarówno o wyłączenia podmiotowe, jak i przedmiotowe (np. szkody na osobie lub określone szkody rzeczowe). W takich przypadkach zastosowanie klauzuli OW pozwala rozszerzyć ochronę ubezpieczeniową na szkody standardowo wyłączone (zgodnie z zasadą pierwszeństwa klauzuli przed OWU). Natomiast klauzule OW są **zbędne**, jeżeli OWU OC nie przewidują wyłączeń szkód z zakresu *cross liability*.

Reasumując uznajemy, iż wzajemne roszczenia odszkodowawcze pomiędzy ubezpieczonymi w jednej umowie ubezpieczenia OC, w tym również roszczenia w relacji: ubezpieczający – ubezpieczony, są objęte zakresem ochrony ubezpieczeniowej na podstawie tejże umowy. Przemawiają za tym względy systemowe, funkcjonowanie wielu stosunków prawnych w ramach jednej umowy ubezpieczenia OC, a także wykładnia pojęcia „osoby trzeciej” z art. 822 §1 k.c. Stosowane wyłączenia, jako wyjątki, potwierdzają powyższą zasadę.

Z satysfakcją stwierdzamy, że analogiczne są wnioski autora monografii na temat umowy ubezpieczenia OC, wydanej już po ukończeniu niniejszego artykułu. Autor również nie ogranicza terminu „osoba trzecia” do stron oraz podmiotów stosunku ubezpieczenia OC, gdyż „prowadziłoby to do sytuacji, w której w razie objęcia większej ilości osób, ich sytuacja byłaby gorsza, niż gdyby w stosunku do każdego z nich zawarto osobną umowę”.³⁵ Jego zdaniem, osoba trzecia to inny podmiot, niż zakład ubezpieczeń i ubezpieczony odpowiedzialny w konkretnym wypadku za wyrządzoną szkodę. Niekoniecznie musi to być podmiot pozostający poza kręgiem obejmującym strony umowy ubezpieczenia OC oraz osoby, na których rachunek umowa została zawarta.³⁶ Jest to pogląd zgodny ze stanowiskiem prezentowanym w niniejszym opracowaniu.

Bibliografia

Literatura

- Grzybowski S., [w:] *System prawa cywilnego, tom I. Część ogólna*, Ossolineum 1974,
- Jaworski M., *Polisy dla właścicieli lokali*, „Gazeta Prawna” z 20.02.2008 r.
- Kowalewski E., *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej. Funkcje i przemiany*, Toruń 1981.
- Kowalewski E., *Wprowadzenie do teorii interesu ubezpieczeniowego*, [w:] *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, t. II, red. A. Wąsiewicz, Bydgoszcz 1997.
- Kowalewski E., Fuchs D., Mogilski W., Serwach M., *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, wyd. III, Branta 2006.
- Krajewski M., *Ubezpieczenie na rzecz osoby trzeciej*, [w:] *Umowa ubezpieczenia. Aktualne problemy prawne*, red. A. Koch, Bydgoszcz–Poznań 2005.
- Krajewski M., *Relacje sprawcy i poszkodowanego a ubezpieczenie OC (osoba trzecia w ubezpieczeniu OC)*, cz. I i II „Przegląd Prawa Handlowego” 2006, nr 10 i 11.
- Krajewski M., *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej według kodeksu cywilnego*, Warszawa 2011.
- Mogilski W., *Umowa ubezpieczenia na rzecz osoby trzeciej*, [w:] *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, red. A. Wąsiewicz, t. I, Bydgoszcz 1994.

35. Zob. M. Krajewski, *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej według kodeksu cywilnego*, op.cit. s. 149.

36. Ibidem, s. 154.

Mogilski W., *Ubezpieczenia grupowe w kontekście regulacji prawnej*, [w:] *Ubezpieczenia grupowe na życie a prawo zamówień publicznych*, red. E. Kowalewski, Toruń 2010.

Orlicki M. [w:] *System Prawa Prywatnego, Prawo zobowiązań – część szczególna*, t. VIII, red. Z. Radwański, Warszawa 2004.

Orlicki M., *Umowa ubezpieczenia*, Warszawa 2002.

Orlicki M., *Projektowane zmiany w regulacji materialnoprawnej umowy ubezpieczenia*, [w:] *Umowa ubezpieczenia. Aktualne problemy prawne*, red. A. Koch, Bydgoszcz–Poznań 2005.

Pokorzyński L., *Prawa osób trzecich wobec ubezpieczyciela*, „*Studia Ubezpieczeniowe*” t. I, Warszawa–Poznań 1973.

Pokrzywniak J., [w:] M. Orlicki, J. Pokrzywniak, A. Raczyński, *Obowiązkowe ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych*, Bydgoszcz–Poznań 2007.

Raczyński A., *Przedmiot ubezpieczenia OC*, [w:] *Umowa ubezpieczenia. Aktualne problemy prawne*, red. A. Koch, Bydgoszcz–Poznań 2005.

Raczyński A., *Sytuacja prawna poszkodowanego w ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej*, C.H. Beck, Warszawa 2010.

Reps S., *Odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń za szkody wyrządzone przez posiadacza lub kierującego pojazdem mechanicznym osobom bliskim*, „*Prawo Asekuracyjne*” 2004, nr 3.

Radwański Z., *Teoria umów*, PWN Warszawa 1977.

Serwach M., *Podmiotowy, przedmiotowy i czasowy zakres ochrony ubezpieczeniowej w ubezpieczeniach OC rolników*, „*Prawo Asekuracyjne*” 2005, nr 2.

Serwach M., [w:] *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz*, red. Z. Brodecki i M. Serwach, Zakamycze 2005.

Serwach M., [w:] *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Tom II, wyd. 2, Warszawa 2010.

Szpunar A., *Glosa do orzeczenia SN z 30.1.–5.2.1963 r. IIICR 111/62, OSPiKA 1964, nr 3.*

Szymański Z., *Prawo ubezpieczeniowe*, Łódź 1978.

Wąsiewicz A., *Umowa ubezpieczenia i jej charakter prawny*, [w:] *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, tom I, red. A. Wąsiewicz, Bydgoszcz 1994.

Wąsiewicz A., Nowakowski Z.K., *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Warszawa–Poznań 1980.

Orzecznictwo

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30.01.–5.02.1963 r. III CR 111/62, OSPiKA 1964, nr 3.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29.11.1996 r. CZP 118/96, OSN 1997, nr 3, poz. 26.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10.01.2002 r., II CKN 353/99.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5.09.2003 r. II CKN, LEX nr 198425.

Wyrok Sądu Najwyższego z 17.10.2003 r., IV CK 116/02, nie publ.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12.01.2006 r. III CZP 81/05, LEX nr 175461.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28.02.2006 r. III CZP 5/06.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7.02.2008 r. III CZP 146/06, PA 2008, nr 3, s. 81.

Insurance coverage for mutual claims of the persons insured in the contract of third party insurance – Summary

The subject of the article is the analysis of the legal situation when under one third party liability insurance policy the insurance coverage is provided not only for the policyholder, but also for other entities (insured persons). This situation poses a problem for the cover of these entities for damage caused to one another and damage in the relation: policyholder – insured persons. The issue is further complicated by the Civil Code's recognition of the victim in the third party liability insurance, who, according to Article 822 §1, is a "third party", which, at first glance, rules out protection of claims between the insureds in one third party liability insurance contract.

In practice, clauses which are Polish equivalents of the "cross liability clause" are used to provide insurance coverage for counterclaims. These clauses are designed to provide the insureds with such protection, "as if a separate policy has been issued for each of them" (fragment of one of the clauses). The addressed issue is complex, but we are trying to present it in an as comprehensible form as possible, hence the numerous breakdowns and diagrams. It is important for us to ensure that the text has both cognitive and educational value.

DR WŁADYSŁAW WOJCIECH MOGILSKI – jest prawnikiem, prowadzi Biuro Doradztwa Ubezpieczeniowego PARTNER w Gdańsku.

DR MAŁGORZATA SERWACH – jest adiunktem na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego oraz pracownikiem naukowym Uniwersytetu Medycznego w Łodzi.